

Quaderns de
la Selva, 13
2001

CENTRE D'ESTUDIS
SELVATANS

Notícies sobre l'Epítome de la genealogia dels comtes de Barcelona (C-1588/89)

EULÀLIA MIRALLES JORI

Universitat de Barcelona

EL lector del volum d'historiografia que recull les obres de Miquel Coll i Alentorn pot trobar la següent informació: «La primera compilació impresa de les *Constitucions de Catalunya* (1495) conté una *Genealogia* que s'inicia amb Ramon Berenguer IV i arriba fins a Ferran II [...]. La segona compilació impresa (1588) és encapçalada per un anomenat *Epítome de la genealogia dels comtes de Barcelona* que comença amb el comte Berà (que anomena Bara) i acaba amb Felip II, amb esdeveniments fins a 1583. És anònim, però pot ésser atribuïda a Pere Antoni de Viladamor, o més probablement a Francesc Calça».¹

Així, l'historiador i arxiver de l'Arxiu Reial de Barcelona Antoni Viladamor (c. 1529-1585) i el també historiador, i poeta, Francesc Calça (1521-1603) són els possibles candidats a ser els artífexs de l'*Epítome* que ara ens ocupa. Ambdós són autors de reconeguda obra històrica: Viladamor de la *Història general de Catalunya* i Calça del *De Catalonia*; de la mateixa manera, tots dos van aspirar, amb igual poca fortuna, a obtenir el càrrec de cronista oficial del principat de Catalunya i els comtats de Rosselló, Cerdanya i Conflent.²

1. M. COLL I ALENTORN, «Les genealogies en la nostra historiografia» a *Historiografia*, Barcelona, Curial - PAM, 1991, 300-303 (303).

2. Per als candidats a obtenir l'anhelada designació, que no es féu efectiva fins a principis del setcents amb el nomenament de Pau Ignasi de Dalmases i Ros, veg. J. RUBIÓ I BALAGUER, *Història de la literatura catalana*, vol. II, Barcelona, PAM, 1985, 68-70 i 234-235, N. FIGUERAS, «Francesc Calça (1521-1603) i la seva producció poètica quadrilingüe. Un inventari», *Estudi general*, 14 (1994), 87-104 (90) i

Els punts de contacte entre l'obra de Viladamor i la de Calça van més enllà de la simple coincidència.³ L'un i l'altre pretenien dur a terme un projecte historiogràfic de gran envergadura del qual, en ambdós casos, només ens ha arribat la primera part;⁴ mentre que l'obra de Viladamor va restar manuscrita fins ben entrat el segle XIX i no sembla que, fragments a part, l'autor arribés a redactar més enllà del primer volum,⁵ el *De Catalonia liber primus* de Calça fou imprès a Barcelona per Jaume Cendrath l'any 1588 i els quatre llibres restants, perduts avui, circularen manuscrits i degueren tenir una considerable difusió. D'altra banda, i amb l'esperança de salvaguardar la seva obra sota la protecció de les institucions, l'arxiver barceloní va dedicar-la «a la il·lustríssima congregació dels tres estaments de Catalunya congregats per la magestat del rei don Felip, nostre senyor, en les corts de Montsó» de 1585, mentre que Calça l'adreçà als diputats de la Generalitat.

Deixant de banda els paral·lelismes que presenten les dues obres (la diferència més remarcable la trobem en la tria de la llengua: mentre Viladamor va redactar-la en català Calça optà per fer-ho en llatí), tornem als dubtes d'atribució que planteja l'*Epítome* que encapçala el recull de les *Constitucions de Catalunya* de 1588/89 per assenyalar com Coll i Alentorn en tractar en un altre moment d'aquesta mateixa obra ja ni esmenta la possibilitat que Antoni Viladamor en sigui l'autor: «Del mateix any [1588] és l'*Epítome de la genealogia dels comtes de Barcelona* que precedeix l'edició de la compilació de les *Constitucions de Catalunya* i que sembla del mateix Francesc Calça».⁶

A. SIMON I TARRÉS, *Els orígens ideològics de la revolució catalana de 1640*, Barcelona, PAM, 1999, 37-38. La demanda dels tres braços al rei alçada a les Corts de 1564 (C-1564/XXIII) per tal que es fes efectiu el nomenament d'un cronista oficial per al Principat i els Comtats va representar un punt d'inflexió que va condicionar la nova historiografia elaborada a partir d'aleshores al Principat; a més de Viladamor i Calça, ja esmentats, els historiadors Onofre Manescal, Pere Gil, Francesc Diago i Jeroni Pujades van aspirar a l'obtenció del càrrec.

3. N'hem fet un estudi més detallat a la nostra tesi doctoral, *Antoni Viladamor. Història general de Catalunya. Estudi i edició*, Barcelona, Universitat de Barcelona.

4. Per a l'obra de Viladamor cal consultar RUBIÓ I BALAGUER, *Història de la literatura catalana*, II, 68, E. DURAN, «L'aportació dels notaris a la historiografia catalana» a *Actes del I Congrés d'Història del Notariat Català*, Barcelona, Fundació Noguera, 1994, 321-331 (327-329), E. MIRALLES, «L'historiador Antoni Viladamor i el seu entorn familiar: notes biogràfiques», *Pedralbes*, 17 (1997), 121-151, íd. «Antoni Viladamor i la *Història general de Catalunya*: la

relació amb els seus coetanis i la recepció de l'obra fins al segle XIX», *Recerques*, en premsa, i L. ORRIOLS, *Antoni Viladamor i la seva «Història general de Catalunya»*, Barcelona, Dalmau Ed., 1999. Sobre Calça i l'estructura del *De Catalonia*, veg. J. IGLÉSIES, *Pere Gil, S.I. (1551-1622) i la seva Geografia de Catalunya*, Barcelona, Quaderns de Geografia, 1949, 65, 83-85, RUBIÓ I BALAGUER, *Història de la literatura catalana*, II, 69, J. MOLAS, «Francesc Calça: poemes», *Els marges*, 14 (1968) 77-95, M. BATLLORI, «Reflexions sobre la cultura catalana entre el Renaixement i el Barroc» a *De l'Humanisme i del Renaixement*, València, 314, 1995, 265-284 (273) i N. FIGUERAS, «Francesc Calça...», 91-92.

5. L'edició, que inclou dedicatòria, pròleg i els tretze primers capítols de l'obra, es deu al canonge Jaume Collell i va aparèixer el 1880 a Vic, Estampa de Ramon Anglada, com a fulletó de *La Veu de Montserrat*. Collell prengué com a base un dels dos manuscrits complets que es conserven de l'obra, el de l'Arxipiscopal de Vic (ms. 224).

6. M. COLL I ALENTORN, «Guifré el Pelós en la historiografia i en la llegenda» a *Llegendari*, Barcelona, Curial - PAM, 1993, 51-135 (76).

Els dos articles esmentats no van arribar a ser revisats per Coll i Alentorn en l'edició de les seves obres, però altres estudiosos de Calça han reprès el tema. Com veurem més endavant, la base sobre la qual es manté l'atribució a Calça és, d'una banda les coincidències textuais entre el *De Catalonia* i l'*Epítome*, i, de l'altra, la consulta que li féu la Diputació del General per tal que fixés la llista dels retrats dels comtes de Barcelona que havien d'adornar una de les sales del palau de la Diputació.

Després de Coll i Alentorn, Figueras reprenia la hipòtesi de l'autoria de Calça de l'*Epítome*, de primer sense arribar a cap conclusió nova,⁷ i un any més tard, en un treball fins ara inèdit, amb noves dades encaminades a atribuir-li la paternitat de l'obra.⁸ Seguint la línia de Coll i Alentorn, Villanueva recordava la suggerència de l'autoria per a l'*Epítome* de Calça sobre la base de la coincidència d'alguns elements d'aquest amb el *De Catalonia*, i, poc després, Alcoberro ha tornat sobre el tema amb les mateixes argumentacions.⁹

L'estudi comparatiu de l'*Epítome* i el *De Catalonia* ha estat abordat per la crítica moderna amb detall; ara bé, creiem oportú deixar constància que, tot i que la balança sembla que s'ha decantat fins ara a favor de Calça, de fet no hi ha raó definitiva per descartar l'autoria de Viladamor: coneixia el tema, de ben segur, i és possible que abans de morir hagués començat a redactar les notes per a la segona i tercera part de la seva *Història general de Catalunya*, que precisament havia de tractar del mateix argument —bé que amb més profusió. Clar que, en aquest sentit, Viladamor i Calça es trobaven en les mateixes condicions.

De les tres recopilacions impreses de les Constitucions de Catalunya, les de 1495, 1588/89 i 1704, la que ara ens interessa és la segona, que recull una versió diferent de la *Genealogia* que encapçalà l'edició de C-1495 —C-1704 reporta la mateixa versió de l'*Epítome* de C-1588/89 però amb l'afegit dels quatre reis que succeïren a Felip II, de Felip III a Felip V, i sense res de nou sobre el període 1583(7)-1598. L'ampliació, a més, no només afecta el nombre de reis (a la *Genealogia* de Ramon Berenguer IV a Ferran II i a l'*Epítome* del comte Berà a Felip II) sinó també la narració, que esdevé més detallada. A més, C-1588/89 inclou, després de cada rei, un llistat de les assemblees o Corts per

7. FIGUERAS, «Francesc Calça...», 91.

8. Agraïm a N. FIGUERAS que ens hagi deixat consultar aquest estudi, intítulat *Epítome de la genealogia dels Comtes de Barcelona. Estudi introductor i edició*, 1995.

9. J. VILLANUEVA, «Francisco Calça y el mito de la libertad originaria de Cataluña», *Revista de Histo-*

ria Jerónimo Zurita, 69-70 (1994), 75-87 (84-85); A. ALCOBERRO, «La historiografía de la Corona de Aragón en el reinado de Felipe II» a *Las sociedades ibéricas y el mar a finales del siglo XVI*, vol. III: *El área del Mediterráneo*, Madrid, Pabellón de España, 1998, p. 7-28 (11 i 19).

ell presidides amb una remissió al lloc on es troben (volum i pàgina), dades que no figuren a C-1495.¹⁰

Per poder valorar qui dels dos, Viladamor o Calça, pot ser l'autor de la genealogia que encapçala l'edició de la compilació de C-1588/89, cal tornar a plantejar les evidències a la nostra disposició i conèixer els antecedents del tema.¹¹ A les Corts de Montsó de 1553 l'aleshores príncep Felip disposà que s'ordenessin les constitucions i capítols de Cort:

«Statuim y ordenam que per las personas elegidoras per nós y per una persona de quiscú dels tres staments, todas las constitutions y capítols de Cort sien reduidas a degut orde, y del modo que cumple a la bona directió y administratió de la justítia [...], y que de tot las personas nomenadoras tngan a fer relatió en las primeras Corts» (C-1588/89, I, 2).

L'incompliment sovintejat de les constitucions feia patent la necessitat de tenir-les agrupades i en ordre,¹² però la dificultat més gran era agermanar Generalitat i rei, que no acabaven de posar-se d'acord sobre qui i com faria la nominació dels experts.¹³ Afirmar Montagut que les circumstàncies històriques i les solucions adoptades a la primera compilació manuscrita (C-1413/22) van marcar la forma d'elaborar C-1495, C-1588/89 i C-1704; així, aquestes compilacions es van formar sota la vigilància directa de la Generalitat i van estar

10. Ens valem de les següents edicions: *Constitucions de Catalunya. Incunable de 1495*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1988 (reimpr. facs. de Barcelona, Pere Michel i Diego Gumiel, 1495), que anomenem C-1495; *Constitucions y altres drets de Catalunya compilats en virtut del capítol LXXXII de las Corts per la S.C. y R. Majestat del Rey don Philip IV...*, Barcelona, Hubert Gotart, 1588-89, C-1588/89; i *Constitucions i altres drets de Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1995 (reimpr. facs. de Barcelona, Joan Pau Martí i Joseph Llopis, 1704), C-1704.

11. Les notícies sobre les tres compilacions impreses i l'anterior, manuscrita (C-1413/22), són de G. M. DE BROCA, *Taula de les stampacions de les Constitucions y altres drets de Catalunya y de les costums y ordinacions de sos diverses paratges*, Barcelona, Fills de Jaume Jesús impressors, 1909, 4-25, R. d'ABADAL I VINYALS - J. RUBIÓ I BALAGUER, «Notes sobre la formació de les compilacions de "Constitucions y altres drets de Catalunya" i de "Capítols de Cort referents al general"» a J. RUBIÓ I BALAGUER, *Història i historiografia*, Barcelona, PAM, 1987, 74-123, J. M. FONT I RIUS, «Estudi introductori» a *Constitucions de Catalunya. Incunable...*, XI-CXXXVII, íd. «La compilació manuscrita de les Constitucions de Catalunya (1413-1422)», *Medievalia*, 9 (1990), 107-131, T. DE MONTAGUT, «Les compilacions del dret

general català», *Glossae*, 7 (1995), 113-134, i J. M. PONS GURI, «Introducció» a *Constitucions de Catalunya*, VI-XX. Per a C-1588/89 veg. també M. BAJET, «La compilació 1588/89: Notes sobre la seva sistemàtica» a *El territori i les seves institucions. Actes*, Barcelona, Fundació Noguera, 1999, 657-685, i íd., «La compilació de 1588/89 i la seva relació amb altres codis europeus del segle XVI», *Pedralbes*, 18/II (2000), 123-134.

12. PONS GURI («Estudi introductori», XIV) assenyala, a propòsit d'això: «Els monarques mateixos s'obligaven a no atorgar privilegis contra les constitucions i van anul·lar aquells que les infringien. Al seu temps tingueren molt d'interès pràctic les disposicions que figuren en les compilacions del dret especial de Catalunya, per tal de garantir l'observança de les constitucions i el dret assimilat a aquestes, com també les penes imposades a les contravencions i als organismes encarregats de corregir-ne la infracció».

13. E. SERRA, «Pròleg» a *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, vol. II, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1994, IX-XIV (XII). Són interessants les consideracions de MONTAGUT («Les compilacions...», 126) sobre la resistència de la Generalitat a deixar en mans dels comissionats reials la responsabilitat de la compilació.

condicionades al règim constitucional pactista.¹⁴ La Diputació s'encarregà, des de C-1413/22, de controlar el nomenament de compiladors i revisors, de vigilar que es guardés l'observança del dret compilat i de fer públic el resultat de les investigacions, abans de la impremta posant el llibre a l'abast dels usuaris i, després, estampant-lo i difonent-lo.

Malgrat l'acord de les Corts de 1553, a les celebrades a Barcelona el 1564 es recordava que encara no s'havien designat els responsables de fer la recopilació; per aquesta causa el rei Felip II, a petició dels braços, reafirmava de nou l'acord de 1553 (C-1588/89, I, 2). Els comissionats per tirar endavant la tasca foren els doctors Montaner, Llobregat, Pau Pla, Guerau Vilana, Joan Cella i de Tafurer i Benet Ferran, els tres primers de designació reial i els altres tres nomenats pels braços.¹⁵ El 19 de juny de 1572 la feina estava acabada i Joan Dara, Tomàs Pujades i Onofre de Vilaseca marxaren cap a Castella a veure el monarca per tractar-hi diversos afers, entre els quals el de la publicació de les constitucions; el 18 de juliol de 1573 eren novament a Barcelona.¹⁶ Els tres membres d'aquesta ambaixada recorden en la «Relació» lliurada per ells als diputats del General una sèrie de dades relacionades amb aquesta primera compilació que són del nostre interès:¹⁷

1) El 20 d'agost de 1572, seguint les ordres dels diputats, fou recordat al rei que, d'acord amb la Constitució 1564/XXIII, s'havien recopilat les constitucions, capítols i actes de Cort, «per lo qual foren senyalades persones, les quals molts anys ha an donat fi a dita obra, y aquella era estada enviada molt ha a vostra magestat perquè fos servit, conforme dit capítol de Cort, les dites constitucions axí reduïdes fossen estampades y publicades, lo que fins ara no ha tingut effecte ni se espere tenir-lo si ya vostra magestat no y proveix, al qual supplicam [...] sia de son real servey manar dites constitucions, capítols y actes de Cort ésser publicades y estampades» (DGC, II, 572-573).

2) El 31 de març de 1573 es comunicava als ambaixadors de la Generalitat la resolució de les seves súpliques: pel que fa a «estampar y publicar les constitucions, que ab altres sa magestat ho havia manat escriurer ab tota diligència se acabassen, y acabades les enviassen allí, lo que fins en aquella hora no s'era fet, que's tornaria a escriurer al virey se effectuàs» (DGC, II, 580).

L'any 1583 encara no s'havia resolt el problema (cf. DGC, III, 137-138). Una de les còpies de la compilació, «ab tot effecte acabada per las personas elegidas

14. MONTAGUT, «Les compilacions...», 123.

15. Aquests són, com a mínim, els que figuren en un document intercalat als DGC (*Dieteris de la Generalitat de Catalunya*, Barcelona, Genera-

lit de Catalunya, 1994-2000, 6 vol.) de l'any 1582 (DGC, III, 741).

16. Cf. DGC, II, 391, i *ibíd.*, 419.

17. DGC, II, 572-582; cf. Serra, «Pròleg», xiv.

per vostra majestat y per los staments del present Principat», fou enviada al rei però es devia perdre pel camí, i el capítol XXVIII de les Corts de 1585 a Montsó recull novament l'acceptació del monarca per tal que es duiguin a terme les tasques recopilatòries i s'hi afegeixin les constitucions i capítols d'aquesta última Cort (C-1588/89, I, 3). El primer d'octubre de 1586 els comissionats per a l'empresa (Miquel Cordelles, Martí Joan Franquesa, Francesc Puig, Onofre Pau Cellers, Joan Cella i de Tafurer —que ja era entre els designats de 1564— i Nicolau Freixenet)¹⁸ reprengueren la feina, però toparen amb una sèrie d'entrebancs: d'una banda el 21 de març de 1587 Miquel Pomet substituï Nicolau Freixenet (C-1588/89, I, 5) i de l'altra, el 7 d'agost d'aquest any s'havien pagat 100 lliures barceloneses per cinquanta dietes a Joan Cella i de Tafurer, doctor en drets de Girona, «per començar y continuar la compilatió de les constitucions y altres leys d'esta terra, per a lo qual en la última Cort fou nomenat per lo stament militar», amb l'inconvenient que «en los quals sinquanta dies per impediments dels nomenats per lo rey, nostre senyor, no-s féu res de la dita compilatió, sinó que en tots ells dit micer Cella vagà ab gastos y danys de sa casa» (Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Generalitat N-151, f. IIv-III). Malgrat aquests quasi dos mesos d'inactivitat, el 18 de desembre els comissionats pel rei i els tres braços donaren per acabada la feina (C-1588/89, I, 5-6).

Comparteixo amb Font i Rius l'opinió que no bastava un any per concloure una labor de tal magnitud, i que ben probablement els comissionats del 1586 es van valer de la feina dels seus antecessors, nomenats l'any 1564, per accelerar el procés de recopilació.¹⁹ Si l'exemplar enviat al rei s'havia perdut, aleshores degueren tenir a mà el de la Diputació, i d'aquesta manera només es van haver de dedicar a corregir —si calia— la feina dels comissionats de 1564 i a afegir les notícies referents a les Corts de 1585.²⁰

S'ha conservat el que sembla l'esborrany de la compilació produïda entre 1564 i 1572 a l'ACA (Generalitat, V-49). Revisat el manuscrit, copiat en la seva totalitat per una mà del segle XVI, amb notes d'una altra, coetània, remeto a la

18. Els tres comissionats dels braços són esmentats al capítol XXVIII de la Cort de Montsó de 1585 (C-1588/89, I, 3), i els tres designats pel rei ho són en el nomenament fet pel monarca el primer d'octubre de 1586 (C-1588/89, I, 3-4).

19. «Estudi introductor», CXXX.

20. Després de tants entrebancs els resultats no foren, sembla, del tot satisfactoris. Com recorda E. BELENGUER («Pròleg» a *Dietaris de la Generalitat*, vol. III, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1996, IX-XLVI (XIII)), «l'esperança dipositada a les Corts Generals de Montsó del 1585 palesà dues cares molt distintes, tot i que la segona, la nega-

tiva, fou potser la més ferma. Car si evidentment el capítol XXVIII de les Corts posà en marxa un desig llargament anhelat al segle XVI com fou la primera compilació de constitucions, pragmàtiques i fins i tot d'altres drets de Catalunya, superflus, contraris i corregits, aquesta recopilació del 1588-89 no fou tan reeixida com es confiava, bàsicament pel que s'esdevingué en l'anterior estampació de la mateixa legislació aprovada el 1585. De pressa les coses no rutllaven, els errors s'amuntegaven i les manipulacions, bé que deliberades, podien afectar tot el procediment de les lleis».

descripció elaborada per Font i Rius: «Mena de memorial o instructa per fer la segona recopilació, ja que va seguint tots els 10 llibres i corresponents títols o rúbriques, segons el pla del vol. I de la compilació de 1495, indicant quins usatges i constitucions calia inserir-hi, i –bé que de diferent mà– constitucions de les Corts posteriors fins a 1564. Això és el que ens fa pensar que aquest paper de treball corresponia a l'etapa recopiladora oberta per aquella cort de 1564 [...]; en algunes planes, darrera els títols antics, s'hi intercala algun de novell que després es trobarà en la compilació definitiva del 1588», raó per la qual, conclou, es tracta probablement d'una labor de cara a la nova recopilació.²¹

D'altra banda, a l'Arxiu Diocesà de Barcelona es guarda encara avui un dels originals de la segona compilació, amb signatura autògrafa dels redactors (18 de desembre de 1587).²² Es tracta d'un volum de gran format, una còpia en net, dels tres llibres que configuren el volum de les *Constitucions* aparegut el 1588/89, però que no inclou l'*Epítome* introductori.

Coneixem el nom dels sis designats en les dues comissions compilatòries, mixtes i paritàries, en el lapse de temps que va de 1564 a 1587 (d'una banda els de 1564-1572 i, de l'altra, aquells de 1586-1587). Malgrat tot, implicar-hi també algun membre de l'Arxiu Reial no és fora de lloc: és sabut que en la tasca de la primera compilació hi treballà Diego Garcia,²³ i, per les notes de Bofarull, deduïm que Gabriel Olzina tingué alguna relació amb C-1588/89.²⁴ L'arxiver tenia l'obligació, entre d'altres, de reunir la documentació per a les Corts, i estava absolutament familiaritzat amb aquesta mena de textos.²⁵

Tornant a l'*Epítome*, sembla que aquest degué ser incorporat a C-1588/89 probablement per analogia amb l'estructura que seguia la impressió de C-1495. A la nova edició passava, però, a complir una funció introductòria a les rúbriques

21. FONT I RIUS, «Estudi introductori», CXXVIII (n.6). Una altra descripció d'aquest manuscrit a BAJET, «La compilació de 1588/89: Notes...», 668-669.

22. Per a la descripció d'aquest volum veg. BROCA, *Taula de les stampacions...*, 18 (n.1), id. «Els Usatges de Barcelona», *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, V (1915), 357-389 (364), FONT I RIUS, «Estudi introductori», CXXIX, i BAJET, «La compilació de 1588/89: Notes...», 659; no duu, com afirma BAJET, la signatura ms. 1446, sinó que aquesta és la que li fou atorgada durant la Guerra Civil a l'entrar a formar part dels fons de la Biblioteca de Catalunya (BC), segons una nota intercalada al volum i segons consta, també, al Llibre de Registres de la BC.

23. Els encarregats de comprovar i reunir els usatges, constitucions i capítols de cort de C-1413/22 foren Jaume Callís i Bonanat Pere, que treballaven a l'Arxiu Reial ajudats dels subalterns Joan de Bellmunt i Diego Garcia, tal i com documenten ABADAL I VINYALS - RUBIÓ I BALAGUER, «Notes sobre la

formació...», 80; més dades sobre la participació de l'arxiver Diego Garcia en l'empresa les proporcionen FONT I RIUS, «La compilació manuscrita...», 107-117 i M. BUENO, «Edición de diversos documentos relativos a la llamada "Primera compilación"», *Intittium*, 5 (2000), 827-833.

24. F. DE BOFARULL a la seva inèdita *Historia del Archivo de la Corona de Aragón* (BC, ms. 3893, f. 155[*bis*]) esmenta un acord de la Diputació del General que concedia una remuneració a l'arxiver pels treballs efectuats per a la publicació de les constitucions de Catalunya. No l'hem sabut localitzar.

25. Que els arxivers coneixien bé el text de les constitucions, usatges i capítols de cort ho demostren les notícies recollides per J. RIERA, *Catálogo de memoriales e inventarios. Siglos XIV-XIX. Archivo de la Corona de Aragón*, Madrid, Ministerio de Educación y Cultura, 1999, 53, 61, 66, 81, 85; a propòsit de Viladamor veg. MIRALLES, *Antoni Viladamor...*

de les ordinacions establertes pels reis, que havien de servir com a guia pràctica per poder trobar amb facilitat la normativa agrupada.²⁶

·Epítome de la Genealogia dels comtes de Barcelona, axí dels que foren abans que-s fes la unió de dit comtat ab lo Regne de Aragó com après, fins a la reyal persona del rey don Philip, nostre senyor, vuy benaventuradament regnant, y de la ordinacions per ells fetas, ab la qual quiscú porà entendre no sols lo temps que regnaren mas, encara, en quin temps y locs celebraren lurs corts generals, y en cada una de aquellas quantas constitutions y capítols de cort foren fetas, refferint cada qual de aquellas en lo títol en lo qual ab la present nova compilatió són estadas col·locadas, perquè ab més facilitat se púgan trobar quant per los doctors pràctics, axí antichs com moderns, són al·legadas; y també se dona ab ella rahó de las divisions se són fetas de algunas de ditas constitutions, las quals sens la present claritia causarían admiratió al lector y ocasió de murmurar contra las personas eletas, pensant que seria omès lo restant de aquella constitutió o capítol que està dividit· (C-1588/89, I, f. [2] prel.).

Si abans de 1572 ja hi havia una primera compilació en dansa i els fets relatats per l'*Epítome* que encapçala l'edició de C-1588/89 arriben fins a 1583, hi ha diverses possibilitats a considerar. La primera, que el 1572 no s'hagués pensat en la genealogia i el 1586, quan es designaren de nou els comissionats, s'encarregués a algú solvent la feina. L'altra, que el relat contés fets anteriors a 1572 i s'hagués decidit allargar-lo.²⁷ La tercera, que l'*Epítome* hagués estat encarregat pels diputats cap a l'any 1583 i quan es veia a prop la possibilitat de publicar la compilació. O finalment, que es tracti d'una obra independent que, per les seves característiques, aquests (o l'editor) van considerar adient per encapçalar el recull. D'aquestes quatre hipòtesis, la primera descarta l'autoria d'Antoni Viladamor, mort el 1585, i aquesta i la segona ens semblen, si bé versemblants, poc adequades al text que ens ha arribat, perquè, aleshores, per quina raó el relat històric s'atura el 1583 i no l'any 1587? Una de les altres dues podria ser l'incertada i donaria raó de l'esmentada data límit (1583 i no 1587).

Tot amb tot, en els quatre casos esmentats l'autor podria ser qualsevol. Ara bé, si ens cenyim al que fins ara ha sostingut la crítica i reduïm el marc d'actuació als noms de Viladamor i Calça, cal no perdre de vista una sèrie de circumstàncies. D'entrada, Calça hauria pogut continuar la genealogia fins al 1587 i Viladamor, per raons òbvies, no. I si es tracta de fer retrocedir la data al 1585, any de les Corts, l'arxiver es trobava de nou ben embolicat en la tasca de dirigir l'Arxiu, redactava la *Història* i la seva salut estava tocada.²⁸

26. No és que la genealogia sigui pròpiament una guia pràctica, com afirma BAJET («La compilació de 1588/89: Notes...», 670), sinó que en forma part en la mesura que encapçala les rúbriques que l'acompanyen.

27. PONS GURI, «Introducció», IV.

28. Viladamor va reprendre la direcció de l'Arxiu Reial, després d'haver-la abandonat durant una dotzena d'anys, el període 1584-1585; durant aquest lapse de temps es va dedicar a redactar la *Primera part de la Història general de Catalunya*, que deixà inacabada amb la seva mort, esdevinguda a Barcelona entre l'abril i el desembre de 1585.

Francesc Calça va assolir un lloc excepcional en la vida cultural de la Barcelona del seu temps: professor a l'Estudi General, alternava la docència amb la investigació històrica, la correcció de textos i la redacció de poemes. Figueras ha defensat l'autoria de Calça, si bé amb reticències, basant-se en els següents arguments: d'una banda, coincidències textuais entre el *De Catalonia* i l'*Epítome* (especialment pel que fa als episodis de Berà i Guifré de Rità); de l'altra, ha vinculat Calça amb els editors Cendrat (encarregat sovint de l'edició dels documents oficials a partir de mitjans del segle XVI²⁹ i editor del *De Catalonia*) i Gotard (editor de C-1588/89), dos dels pocs impressors que comptaven amb tipus grecs; finalment, i com a dada més rellevant, Figueras ha assenyalat l'absència en ambdós textos de la llegenda de les quatre barres i la incorporació de dades referents al rei moro Gamir.³⁰

A aquestes dades cal afegir les exhumades per Puig i Cadafalch i Miret i Sans sobre la consulta que els diputats del General feren a Calça de cara a fixar la llista dels retrats dels comtes de Barcelona que havien d'adornar una de les sales de la Generalitat.³¹ De principis de 1587 és la decisió dels diputats de decorar una de les sales del Palau amb el retrat dels reis de Catalunya; Calça confegegí la llista i els retrats foren encarregats al pintor italià Ariosto. Quan corregué la brama que hi havia incorporat algun rei moro s'estengué l'alarma, i F. Despalau, en nom seu i d'altres notables, suggerí que la nòmina es podria iniciar amb els reis gots. Les raons defensades per Calça afavorint la decisió presa eren les següents: «A indicació dels senyors deputats», diu, «havia en un paper senyalats per a pintar tots los comtes y reys d'Aragó que-s trobavan en vârios autors, y entre ells hi posava quatre moros per fer relació de la història cumplida, per a que, en temps esdevenidor, no poguessen interpretar per ignorància».³² L'estirari-arronsa acabà amb la incorporació dels retrats d'alguns reis gots i de Gal·la Plàcidia, i d'un quadre amb quatre caps de moro i el de Carles Martell.

La insistència de Calça en recuperar per a la història de Catalunya els «moros» esmentats més amunt (a la llista per als retrats i al *De Catalonia*) i el fet que també apareguin a l'*Epítome* és ben significatiu. A més, l'encàrrec els diputats el feren a Calça «cavaller d'esta ciutat, com a persona molt entesa en coses de coròniques»,³³ argumentació que fa present el prestigi del barceloní en aquella època, i que també podria haver decantat els mateixos funcionaris a encomanar-

29. Veg. J. REGLÀ, *Felip II i Catalunya*, Barcelona, Aedos, 1956, 199.

30. FIGUERAS, *Epítome de la genealogia...*

31. J. PUIG I CADAVALCH - J. MIRET I SANS, «El Palau de la Diputació General de Catalunya», *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, III (1909-10), 385-480 (456-463). Veg. també RUBIÓ I BALAGUER, *Història de la literatura catalana*, II, 69.

32. La documentació presentada per PUIG I CADAVALCH - MIRET I SANS («El Palau de la Diputació...») prové, segons els autors, de les Deliberacions de la Generalitat, trienni 1587-90, part II, f. 597.

33. PUIG I CADAVALCH - MIRET I SANS, «El Palau de la Diputació...», 457.

li la redacció de l'*Epítome*. L'historiador Jeroni Pujades, que li dedicà al seu *Dietari* uns mots el dia de la seva mort, fa igualment palesa la seva condició d'home savi:

«Janer 1603. Divendres a 3 morí mossèn Francesch Calça, cavaller, ciutadà de Barcelona, ya nonagenari o de 85 anys. Havia perduda la vista, de vellesa y studi. Era estat soldat y molt bon student, perquè era mestre en arts, bachiller en theologia, gran llatí, bon rethòrich, savi en dret. Versat en hebreu, chaldeu y grech, bon poeta, curios en humanitat, fel historiador, y así compongué un libre De Catalònia y traçà lo orde dels comtes de Barcelona, que estan en la sala gran de la Diputació. Cada dia se trobava en actes públichs literals argüia y se vestia la toga *usque ad ultimum vite*, fins a 19 de dezembre passat en aquella jornada de la Universitat. Y axí és reputat entre los hòmens illustres, més per les lletres que per les armes. Fou soterrat lo endemà en la Seu».³⁴

És potser simptomàtic que Pujades, que fa un repàs complet de la vida de Calça, no esmenti en cap moment la possibilitat que sigui l'autor de l'*Epítome* que ara ens ocupa.³⁵ I, encara, queda pendent la pregunta formulada més amunt: si l'autor és Calça, per quina raó el relat narra només esdeveniments fins a 1583? A més, si considerem que el *De Catalonia* corria manuscrit amb anterioritat a la seva publicació —fet del tot versemblant tenint en compte que des d'abans el seu autor era titllat de «persona entesa en coses de coròniques», i que aquesta era la tònica de l'època—,³⁶ cal preguntar-se des de quan ho feia. Cas que la resposta indiqui que molts anys abans, aleshores la inclusió dels reis moros en el relat, per bé que ens orientaria en direcció a Calça, no hauria de ser definitiva de cara a fer-lo autor de l'obra.

Però si les raons per decantar-se a atribuir l'*Epítome* a Calça semblen fiables, també ho són, i força, les que apunten a Viladamor. A part de la certesa que a Viladamor li era materialment impossible continuar l'obra fins al 1587, tenim una altra dada que ens sembla, si més no, significativa. En el relat de la vida de Carles V l'autor de l'*Epítome* recorda, amb detall, les següents empreses:

«En l'any MDLI, havent-li rompuda la pau lo rey Henric de França ab la vinguda que féu lo prior de Càpua ab 25 galeras francesas, prenent davant Barcelona la

34. J. PUJADES, *Dietaris*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1975-76, 4 vol., a cura de J. M. CASAS I HOMS (I, 231-232).

35. Remaquem que l'argument no és, ni molt menys, concloent. També cal recordar que Pujades usà, per redactar la seva crònica, l'obra manuscrita de la *Història* de Viladamor (veg. MIRALLES, «Antoni Viladamor...») i l'edició de Calça de 1588, així com també l'edició impresa de les Constitucions i pragmàtiques de 1588/89 (veg. M. PUJOL, «Aportació a la biografia de Jeroni Pujades. Una biblioteca particular de començament del segle XVII», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 18 (1985), 99-

247 (203 i 185)), i que a la crònica no hem sabut trobar pistes sobre l'autoria de l'*Epítome*. A Viladamor i Calça hi va amb freqüència, i no tant a l'*Epítome*, que anomena «antiguo catálogo de los Condes de esta ciudad» possiblement per diferenciar-lo de la *Historia de los victoriosísimos antiguos condes de Barcelona* de F. Diago (1603).

36. Per a la transmissió manuscrita de textos historiogràfics del segle XVI, veg. E. MIRALLES - M. TOLDRÀ, «La transmissió manuscrita de l'obra de Francesc Tarafa: biblioteques de Barcelona», *Anuari de Filologia*, xx (1997), C/8, 43-78 (57-58).

galera de don Anton d'Oms i sinc naus –en las quals hi havia ja molta part de la recàmara del rey de Boèmia, lo qual se'n tornava en Boèmia ab dona Maria, muller sua y filla de dit emperador don Carles–, li moqué guerra en las parts de Flandes, y cobrà las plassas de Tervana y de Edin» (C-1588/89, I, f. [18v] prel.).

I més endavant, en parlar de Felip II, fa esment del seu casament amb Maria I d'Anglaterra, sense descendència, i, com «partit que fonc lo emperador, son pare, de Flandes per Espanya [...] continuà la guerra que dit son pare tenia ab lo rey de França ab tanta fervor que, dins poc temps, guanyant al francès las batallas, prengué lo condestable y lo almirall, y molts altres cavallers, e vingué a molt poc que no prengué també a Henric, rey de França, y per força de armas entrà en la vila de Sanct Quintí y de Han en Picardia, y vingué lo seu exèrcit molt prop de París, per hont lo dit rey Henric tingué per bé demanar la pau, la qual se conclogué ab gran contento de tota la christiandat» (C-1588/89, I, f. [20] prel.).

S'escau que precisament en aquestes tres ocasions, a França el 1553 amb Carles V guanyant les ciutats de Théroouanne i Hesdin, a Anglaterra i a Flandes amb Felip II, hi havia Antoni Viladamor.³⁷ Ben cert que es tracta de fets històricament documentats que és clar que qualsevol podria narrar, però la precisió de la notícia de l'assetjament de les dues ciutats més aviat inclina a relacionar els fets amb la persona de l'historiador barceloní.³⁸

A favor de la tesi de Viladamor tenim també que a la seva condició d'historiador, que comparteix amb Calça, cal sumar la seva tasca d'anys com a arxiver de l'Arxiu Reial, un dels fons documentals més ben nodrits del país.³⁹ L'escrivà de la Cancelleria Pere Benet, a la seva *Búrxola del present Archiu Real de Barcelona* (1601), estableix, com a base per poder localitzar ràpidament documentació a l'Arxiu, una *Methodus facillima ad perquirendum cuiusque generis instrumenta*; la que considera cinquena norma fa:

*«Quinta regula est, quod summariam comitum Barchinonae ac regum Aragonum historiam callere debet, ut melius ex partium dictis et negotiorum circumstantiis, veritatem facti conicere valeat; alias in tenebris ambulabit.»*⁴⁰

37. El document d'ennobliment d'Antoni Viladamor ho certifica: «*Quae certe omnia tu, dilecte noster Antonii Viladamor, egregie prestisti nam nos in Angliam et Flandiam es secutus, et bello Gallico quo Tervana et Hedinum, munitissima Gallie oppida, ab imperatore Carolo quinto, patre nostro invictissimo, fuerunt expugnata, interfuisti.*» (ACA, Canc., Reg. 4299, f. 155v-157).

38. La presa de les dues ciutats fou motiu d'orgull entre els que hi participaren; veg. com Luis Quijada ho esgrimeix com a virtut davant el fill de l'emperador tres anys més tard (M. FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, *Corpus documental de Carlos V*, vol. IV, Salamanca, Universidad de Salamanca, 1979, 319-320).

39. Destaquem que exercint el càrrec autènticament una còpia de les actes de jurament de les constitucions per part dels reis (ACA, G. 224), i recordem la relació de Diego García, esmentada *supra*, amb C-1413/22, o també la familiaritat d'altres arxivers amb el text de les constitucions (veg. nota 25).

40. R. CONDE ha editat modernament el text de BENET (*La Brújula. Guía del Archivo Real de Barcelona. Pere Benet 1601. Archivo de la Corona de Aragón*, Madrid, Ministerio de Educación y Cultura, 1999, 81); veg. també RIERA, *Catálogo de memoriales...*, 99.

A més, tampoc no cal perdre de vista que Viladamor era una persona ben relacionada a la cort i al Principat. Del seu pare, també arxiver com ell, conservava la relació amb la família Requesens-Zúñiga, durant uns anys fou secretari del lloctinent general de Catalunya Diego Hurtado de Mendoza i de la Cerda, va ser alcaid del castell de Roses, i hem assenyalat que acompanyà Carles V i el seu fill fora del territori de la Península.

Tot amb tot, sembla clar que si el contingut dels primers capítols de l'*Epítome* conviden a pensar en Calça com a autor, els darrers ens condueixen a Viladamor. Autoria a banda, l'*Epítome* de C-1588/89 es degué convertir en un text d'ús comú a l'època, de la mateixa manera que ho foren les genealogies llatines a la manera dels també arxivers Diego i Jaume Garcia i Pere Miquel Carbonell; bona prova n'és una còpia manuscrita que es conserva, encara ara, a la Biblioteca de Catalunya.⁴¹

Aquest article només pretén cridar l'atenció bàsicament sobre dos fets –la data límit de 1583 i els setges– que no permeten descartar Viladamor com a autor de l'*Epítome*. Si aquests dos fets i altres de complementaris –la condició d'arxiver, les bones relacions a la cort i amb els tres braços, etc.– decanten la balança a favor seu, tan més creïble que ell en fos l'autor i no Calça, això el temps i el criteri dels estudiosos ho diran.

41. BC, ms. 3663; podem datar-lo a principis del segle XVII: una mà copia el text i una segona mà, probablement la de l'historiador i heraldista Jaume Ramon Vila, l'anota; així, la còpia ha de ser feta sobre l'edició de C-1588/89 (o qui sap si sobre

l'original). Una descripció d'aquest manuscrit, que aleshores no vam identificar com a l'*Epítome*, és a E. DURAN et al., *Repertori de manuscrits catalans (1474-1620)*, vol. I, Barcelona, IEC, 1998, 340.